

HET VOORKOMEN VAN TAIGA- EN TOENDRARIETGANZEN IN FRYSLÂN SINDS 1970

Leo M.J. van den Bergh

Over het voorkomen van Taiga- en Toendrarietganzen in Fryslân is uit vroeger tijden weinig bekend. Hoewel er nauwelijks aan hoeft te worden getwijfeld dat deze ganzen vanouds tot de vaste wintergasten behoorden, komt dit niet tot uitdrukking in de gegevens die er in de eerste helft van de vorige eeuw gepubliceerd werden. Pas in 1962 en 1966 geeft Jules Philippona enige informatie waaruit blijkt dat rietganzen in die tijd slechts in zeer geringe aantallen werden aangetroffen, maar vroeger kennelijk talrijker voorkwamen bij Beetsterzwaag en rond de Groote Brekken.

Voor Terschelling schetst Tanis in 1963 het beeld van een ongeregelde, zij het soms vrij talrijke, bezoeker van de Boschplaat met het aangrenzende wad en van de buitendijkse kwelders, die het meest in de maand december werd waargenomen. Er vond in die tijd regelmatig doortrek plaats, waarbij de ganzen de zuidelijke kustlijn van het eiland volgden. Tanis is de eerste die expliciet de Europese Taigarietgans *fabalis* noemt als de vorm die het meest op Terschelling werd gezien en vermeldt tevens een merkbare achteruitgang na 1955. In 1968 noemen ook Spaans en Swennen de ondersoort *fabalis* als onregelmatige gast op Vlieland, waarvan hen echter slechts vier waarnemingen bekend waren, terwijl Mooser in 1973 voor Schiermonnikoog acht waarnemingen noemt, die alle uit de periode 1960-70 stamden. In 1976 blijkt uit Vogels in Friesland deel 1 dat rietganzen beslist niet algemeen waren en vooral in het zuiden van de provincie overwinterden. Omdat er sindsdien wel het een en ander gewijzigd is, zetten we in dit artikel de ontwikkelingen op een rij.

Het voorkomen tussen 1970 en 1980

Op 10 januari 1977 ontdekten Albert Beintema, Dick Jonkers, Jacqueline van Leeuwen en ondergetekende een groep van circa 250 Taigarietganzen *Anser f. fabalis* van het geel-snavelige type in de polder van Ter Idzard en Oldehoitwolde, langs de Tjonger. Aangezien een ter plaatse wonende veehouder vertelde dat de ganzen daar regelmatig overwinterden en er op dat moment niet eens veel aanwezig waren, betrof het kennelijk een vaste pleisterplaats. Omdat er in die tijd nog maar weinig bekend was over het voorkomen van ganzen in het stroomgebied van Tjonger en Linde, werd daar die winter wat meer aandacht aan geschonken. Daarbij bleek dat er op veel meer plaatsen sprake was van de aanwezigheid van groepjes Taigarietganzen en dat daarnaast ook de Westsiberische Toendrarietgans *rossicus* present was.

Zo vonden Jacqueline van Leeuwen, Peter Key en ik op 20 januari 1977 bijvoorbeeld 14 Taigarietganzen en 216 Toendrarietganzen in de Polder Oldelamer, 9 Taigarietganzen en 11 Toendragrietganzen in het Zandhuizerveld en 26 Taigarietganzen en 33 Toendrarietganzen in de polder Schoteruiterdijken. Op die plaats was tevens een zeer grote Taigarietgans aanwezig die vermoedelijk tot de Westsiberische vorm *johanseni* behoorde. Op 23 januari 1977 werd de Tjongervallei tussen Oude-schoot en Kuinre wederom afgezocht en dat leverde totalen van 68 Taigarietganzen *fabalis* en 205 Toendrarietganzen *rossicus* op. Hoewel de aantallen niet spectaculair

Kop en snavel van de Westsiberische Toendrarietgans *Anser serrirostris rossicus*. De snavel is korter en dikker dan bij de Taigarietganzen en de nagel is afgerond en steekt niet of slechts weinig over de snavelpunt.
foto Leo van den Bergh

waren werd uit onze waarnemingen en uit een publicatie van Klaas Koopman (1978) wel duidelijk, dat er in die streek beslist sprake moest zijn van een regelmatig voorkomen van deze ganzen.

Dat bleek in ieder geval zo te zijn in de omgeving van het Fochteloërveen, waar iedere winter enkele honderden Taigarietganzen

overwinterden, die hun slaapplekken hadden op het Esmeer. Voedselterreinen van deze ganzen lagen onder andere langs de Boven-Tjonger onder Hauke. In de Tjongervallei onder Donkerbroek, Hoornsterzwaag en Jubega-Schurega, aan de Linde bij Nijbeerkoop-Tronde en in de Appelschasche Made. Aanvankelijk werden er ook groepen Taigariet-

Kop en snavel van de Europese Taigarietgans *Anser f. fabalis*. Let op de vóór over de snavelpunt reikende ovale nagel.
foto Leo van den Bergh

ganzen langs het Koningsdiep aangetroffen, waarvan werd aangenomen dat deze van het Fochteloërveen kwamen. Het betrof daar vermoedelijk echter een groep ganzen die hun slaapplek had op de Duurswouderheide.

Juist over de provinciegrens bevond zich tevens een slaapplek in het Doldersummerveld, waarvan soms enkele honderden Taigarietganzen gebruik maakten, die onder andere foerageerden in de omgeving van Boyl en langs de Linde bij Elslou - Zandhuizen. Op 15 januari 1979, toen het reeds enkele weken streng vroom en er bovendien veel sneeuw lag, werden er bij het Fochteloërveen en in het stroomgebied van de Linde en de Tjonger in het geheel geen ganzen aangetroffen. Wel bleken er zich toen meer dan 600 Taigarietganzen op te houden in de Noordoostpolder. Na een periode van ruim tien dagen met matige vorst werden er op 21 januari 1980 in totaal 275 Taigarietganzen in verspreide groepen geteld in het gebied van de Beneden-Tjonger. Dit zou er op kunnen wijzen dat het vogels betrof die normaliter in en rond de heide- en hoogveengebieden verbleven en zich onder invloed van de koude hadden verspreid over gebieden waar nog enig open water beschikbaar was. In de onderbemalen veenpolders treedt namelijk kwel op, waardoor de sloten er zelden geheel dichtvriezen en op bepaalde plaatsen in de graslanden dikwijls natte plekken aanwezig blijven.

Buiten de hier genoemde streken werden er in de tweede helft van de jaren '70 maar op weinig andere plaatsen in Fryslân Taigarietganzen gezien. Wel overwinterden er geregeld enkele tientallen van deze vogels in de Alde Feanen, die vooral in de Wyklannen en de Hege Warren foerageerden. Ook bij De Leijen bleek min of meer regelmatig een kleine groep van deze ganzen te overwinteren.

Na de eerste waarnemingen van kleine aan-

tallen Toendrarietganzen *rossicus* in de Tjongervallei in januari 1977, werd op 16 februari 1978 door A. Vink en mij in de Polder Westeren Oosterschar bij Vierhuis - Rotstergaast een groep van 1.800 van deze ganzen waargenomen die daar volgens een bewoner circa een week aanwezig waren. Op diezelfde dag bleken er in de Polders bij Bantega en in de Lemsterhop ten minste 3.500 Toendrarietganzen te foerageren, samen met 70.000 Kolganzen. Deze ganzen waren afkomstig van de slaapplek op de Steile Bank, maar de ganzen van het Westeren Oosterschar brachten de nacht door op het Tjeukemeer.

Het voorkomen van 1980 tot 1990

Hoewel er op de Steile Bank iedere winter vanaf begin november, evenals in de jaren '70 het geval was, stijgende aantallen Toendrarietganzen kwamen overnachten die in de Noordoostpolder foerageerden, werden deze vogels maar nauwelijks in de polders van Gaasterland, Lemsterland en Weststellingwerf gezien. Nu en dan foerageerden er wel eens losse groepjes temidden van Kolganzen op Fries grondgebied, maar van een structureel voorkomen was beslist geen sprake. Ook uit het incidentele voorkomen van grotere aantallen van deze ganzen in de omgeving van het Tjeukemeer en de Tjonger in Haskerland kwam geen regelmatige pleisterplaats voort.

Vanaf het midden van de jaren '80 begonnen er echter groepen Toendrarietganzen te overwinteren in het Fochteloërveen, die aanvankelijk vooral foerageerden op de akkers bij Bovensmilde (Dr.) maar ook regelmatig werden gezien in de graslanden bij Nieuw-Weper. Reeds enkele jaren later verbleven er regelmatig enige duizenden van deze ganzen in dit gebied. Omstreeks diezelfde tijd begonnen de aantallen overwinterende Toendrarietganzen in het Lauwersmeergebied

opvallend toe te nemen. De vogels bezochten dat gebied waarschijnlijk al vanaf het einde van de jaren '70, maar de aantallen waren er meestal zeer klein en zij foerageerden vooral in de uitgestrekte akkerbouwgebieden bij Vierhuizen, Urum en Leens in de provincie Groningen. De slaapplek in de Vlinderbalg werd echter vanaf het seizoen 1989/90 door aanzienlijk meer Toendrarietganzen bezocht die ook naar akkers in Dongeradeel bleken te vliegen, zoals in de omgeving van Anjum en Paessens.

Een derde gebied waar zich Toendrarietganzen begonnen te vertonen is Het Bildt, waar in de bouwlandgebieden ter weerszijden van de Oude Bildtdijk al snel sprake was van het regelmatige voorkomen van enkele honderden van deze ganzen, die als slaapplek het buitendijkse Friese Wad in gebruik namen. Deze ontwikkeling is vergelijkbaar met die in de Wieringermeerpolder en in Polder Eierland op Texel. Ook daar overwinteren sinds het begin van de jaren '80 Toendrarietganzen die regelmatig in het zilt milieu van het Balgzand en op het wad bij De Schorren de nacht doorbrengen.

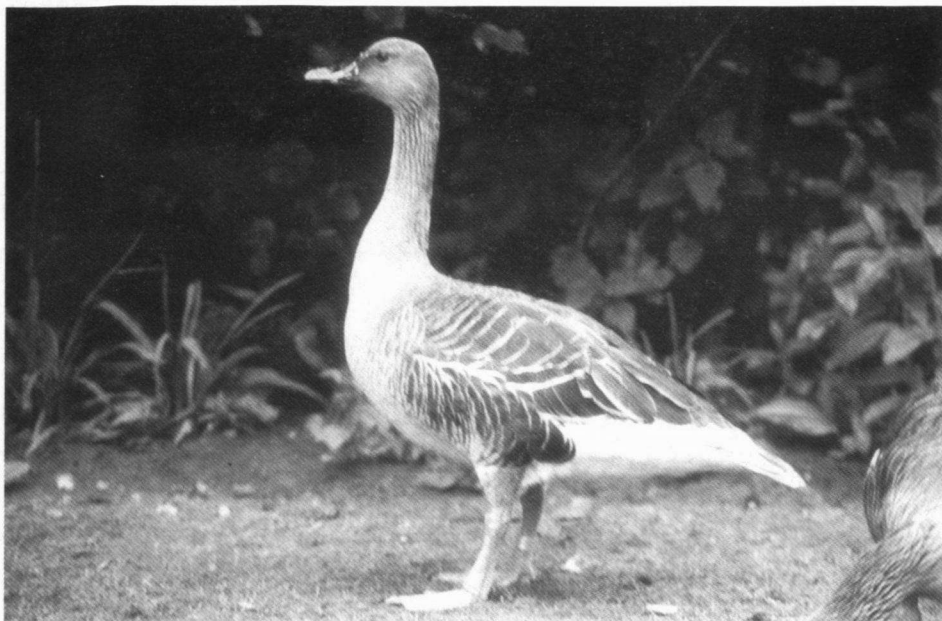
Terwijl de Toendrarietganzen in Fryslân gedurende deze periode dus een opmerkelijke uitbreiding lieten zien, nam het aantal Taigarietganzen in de provincie almaar af. In de Tjonger- en Lindevallei waren weliswaar soms nog groepjes van deze vogels aanwezig, zoals ruim 100 exemplaren in de polder van Ter Ildard en Oldeholtwolde op 18 februari 1983. Maar talloze bezoeken aan de regio bleven vergeefs en leverden alleen nog de kleine vaste populatiegroepjes in de bekende gebieden bij het Fochteloërveen op. Mogelijk zijn er tijdens perioden met strenge koude in de winters 1984-87 zeer plaatselijk wat meer van deze ganzen geweest, maar dat valt helaas niet af te leiden uit tellingen die er uit die jaren beschikbaar zijn.

Het lijkt wel zeker te zijn dat Taigarietganzen niet langer gebruik maakten van de slaapplek op de Duurswouderheide en hetzelfde geldt voor het Doldersummerveld. Op de Steile Bank, waar het aantal Toendrarietganzen kon oplopen tot 20.000 of meer, bleken echter ook regelmatig enkele honderden Taigarietganzen te verblijven, die eveneens op de akkers in de Noordoostpolder foerageerden. Of dit dezelfde vogels waren die voorheen de Friese stroomdalgraslanden begraasden, mag worden betwijfeld.

De periode 1990 tot 2000

Het lag in de lijn der verwachtingen, dat de nieuwe ontwikkelingen met betrekking tot het voorkomen van de Toendrarietganzen rond Fochtelo, in het Lauwersmeergebied en in Het Bildt zich zouden voortzetten, omdat soortgelijke uitbreidingen ook elders in Nederland werden vastgesteld. De vogels namen bijvoorbeeld sterk toe in en rondom de Groot-e Peel (L./N.-Br.) en in de Wieringermeerpolder -Polder Eierland (NH.) en in deze gebieden was al snel sprake van het overwinteren van duizenden Toendrarietganzen. Ook in en rondom het Fochteloërveen werd een op-

De Europese Taigarietgans *fabalis* is een grote vogel met een langgerekt lichaamsmodel, een lange hals en een lange snavel die in variabele hoeveelheden oranjegeel en zwart gekleurd is. De foto toont een volwassen vogel van het geelbek-type.

foto Leo van den Bergh

Bij de Taigarietgans was er aanvankelijk alleen maar sprake van een neergaande lijn in het voorkomen. De kleine winterpopulatie van het Fochteloërveen leek aan het begin van de jaren '90 nagenoeg verdwenen te zijn en ook in de Linde- en Tjongervallei werden nauwelijks nog van deze ganzen gezien. Toch valt hier wel iets interessants over te vermelden, want op 3 februari 1994 nam ik in de polder van Ter Idzard en Oldeholtwolde een groepje van 6 Taigarietganzen *fabalis* waar in het gezelschap van een leucistische Grauwe Gans die gepaard was met een *fabalis*-vrouwje. Op grond van de specifieke kenmerken van dit ongewone paartje kon worden vastgesteld dat het vrijwel zeker dezelfde vogels betrof die al sinds het begin van de jaren '80 deel uitmaakten van de vaste winterpopulatie van de Kampinasche Heide in Noord-Brabant. Op 25 oktober 1994 zagen Jules Philippona, Bert van Jaarsveld en ondergetekende vermoedelijk dezelfde vogels, vergezeld van een opvallend lichtgetinte Taigarietgans bij Hagby in de pleisterplaats Tåkern in Zuid-Zweden. En op 4 november 1995 bleek exact eenzelfde groepje aanwezig te zijn bij geelbek-Taigarietganzen *fabalis* die samen met 32 Johansens ganzen, 4 Sushkins ganzen en 5 Toendrarietganzen *rossicus* toerageerden in een extensief, slecht ontwaterd grasland aan de Odermonding bij Stepnica in Polen. Omdat zowel in Zuid-Zweden als rond de Oderhaf toentertijd meerdere Taigarietganzen gezien zijn die door ons in de pleisterplaats in Midden-Brabant voorzien waren van afleesbare pootringen, ligt het voor de hand dat het in alle gevallen hetzelfde paartje betrof. Temeer omdat er zich in dat gebied ook dikwijls een zeer licht gekleurde Taigarietgans in de nabijheid van het bedoelde paartje ophield.

Recente ontwikkelingen

Vanaf het midden van de jaren '90 zijn er grote veranderingen opgetreden in de samenstelling van de populaties van Taiga- en Toendrarietganzen die in West-Europa overwinteren en dit doet zich ook in Fryslân gelden.

Na de eeuwwisseling heeft de stijgende tendens van het aantal Toendrarietganzen zich voortgezet. In Het Bildt zijn de aantallen van de *rossicus*-vorm soms opgelopen tot boven de 4.000 vogels en verblijven elders in het noordelijke kustgebied regelmatig aantallen van 1.500-3.000 van deze ganzen. Hoewel dit zelden in de officiële telgegevens tot uitdrukking komt, overwinteren er in het Lauwersmeergebied regelmatig ten minste 6.000-8.000 'rietganzen' die zich, evenals eerder ook al het geval was, verspreiden over een zeer uitgestrekt gebied en daardoor moeilijk te traceren zijn. Niet alle vogels in deze gebieden behoren overigens per definitie tot de toendravorm *rossicus*, want tegenwoordig komt hier ook de Taigarietgans *fabalis* regelmatig voor in aantallen die per pleisterplaats soms in de vele honderden kunnen lopen.

In het Fochteloërveen steeg het aantal Toendrarietganzen reeds tot 14.000 in het seizoen 2001/02 en nam verder toe tot minimaal 15.600 in januari 2003. Daarbij is de situatie rond het 'drieprovinciepunnt' tussen Haulerwijk en Zevenhuizen niet geheel duidelijk. In dit gebied, waar door ons voor het eerst in 1994 grote aantallen rietganzen werden vastgesteld, zag ik op 3 januari 2004 samen met Emmy Holtzhuizer en Herman Feenstra in totaal 2.400 rietganzen. Deze overnachtingen mogelijk op de zandwinplas bij Amerika (1,5-2 km), maar zouden evengoed van het Fochteloërveen (12 km) of van de Duurswouderheide (8 km) afkomstig geweest kunnen zijn. De samenstelling van die groep was heel bijzonder, want naast 900 Toendrarietganzen *rossi-*

cus en 56 Taigarietganzen van de *fabalis*-geelbekvorm bleken er maar liefst 1.430 zwartbek-Taigarietganzen (*fabalis*) en 11 Sushkins ganzen *Anser fabalis neglectus* aanwezig te zijn, terwijl er tevens 6 kleine rietganzen foerageerden.

De Sushkins gans is een in de vergetelheid geraakte vorm (*neglectus* betekent ook letterlijk 'vergeten' of 'verwaarloosd') die rond de wisseling van de 19^e naar de 20^e eeuw talrijk was in het Russische Ufa-district en op de Hortobágy poesta in Hongarije, maar die nadien vrijwel verdwenen leek te zijn, hoewel ik er vanaf het begin van de jaren '80 iedere winter wel enkele gezien heb. Later op die 3^e januari zagen wij nog vier van zulke vogels in Het Wildeveen op slechts 2 km ten oosten van de slaapplek Esmeer bij Norgerhaven (Dr.).

Hoewel de winter van 2003/04 extreem zacht was en nauwelijks substantiële koudeperiodes kende, werden er door Herman Feenstra tot in de Lindevallei onder Wolvega grote gemengde groepen van Kalganzen, Toendra- en Taigarietganzen gesignaleerd, waarbij onduidelijk is van welke slaapplek die ganzen afkomstig waren. Op 21 februari 2004 werden er door mij ook kleinere groepjes Taiga- en Toendrarietganzen opgemerkt in Polder Oude-lamer, waaronder zich 26 exemplaren van de Oost-Siberische toendravorm *serrirostris* bevonden. Dit markeert een ontwikkeling die voor het eerst op 4 maart 1998 bij het Fochteloërveen is gesignaleerd, toen door mij 85 van deze oostelijke Toendrarietganzen werden gezien op een drassig, pitrusrijk grasland in de Tachtig Bunder aan de westelijke zijde van het veen. Op 6 januari 1999 grasden daar ten minste 250 van dergelijke vogels en daarna bleken zij zich regelmatig op die plek op te houden, waarbij het aantal nu en dan kon oplopen tot méér dan 1.000 ganzen.

Nadat wij op 13 februari 2002 de aanwezigheid van ten minste 1.850 Toendrarietganzen van de *serrirostris*-vorm rondom het Fochteloërveen hadden vastgesteld, telde Herman Feenstra op 7 december van dat jaar ruim 7.600 vogels die vermoedelijk alle tot deze ondersoort behoorden. Het is dan ook duidelijk dat naast de West-Siberische Toendrarietgans *rossicus* ook de Oost-Siberische *serrirostris* tot de regelmatige wintergasten is gaan behoren.

Bij de Taigarietganzen deed zich een overeenkomstige ontwikkeling voor, met dien verstande dat de meeste ganzen weliswaar nog altijd gerekend worden tot de naamgevende vorm *fabalis*, maar merendeels toch sterk afwijken van de vogels die hier vroeger voorkwamen. De typische geelbek-vorm is namelijk uitgesproken zeldzaam geworden - en gebleven - terwijl daarnaast een groot aantal vogels met een voornamelijk zwarte snavelkeur zich hier gevestigd heeft. Deze ganzen lijken soms sterk op het West-Siberische ras *johanseni*, maar komen voor wat betreft de lichaamsbouw en -vorm, de snavelstructuur en bevedering meer overeen met de nominaat *fabalis*. Van deze (oostelijke) *fabalis*-ganzen komen er de laatste jaren steeds

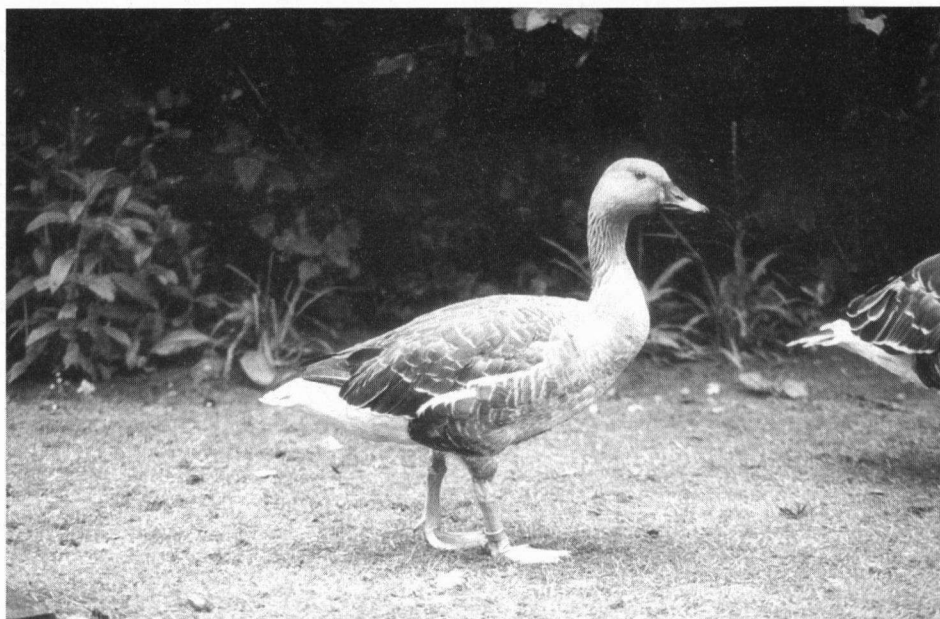
meer, getuige het feit dat er rond het Fochteloërveen op 13 februari 2002 nog slechts 200, maar op 3 januari 2004 maar liefst circa 3.400 exemplaren werden geteld. In de gehele provincie Fryslân met direct aangrenzende gebieden van Groningen, Drenthe, Overijssel en Flevoland waren in januari 2004 naar schatting ten minste 5.000 van deze Taigarietganzen aanwezig.

De West-Siberische Johansens taigagans lijkt minder sterk vertegenwoordigd te zijn, al kunnen deze ganzen in het veld soms gemakkelijk verward worden met de veel talrijkere zwartsnavelige *fabalis*-vogels. Op 13 februari 2002 was er een groep van 325 Johansens ganzen op een gerststoppeveld bij Boven-smilde (Dr.). Dit is tot dusverre het grootste aantal dat er van deze vorm is waargenomen.

Samenvatting en conclusies

Hoewel er weinig bekend is over het vroegere voorkomen van rietganzen in Fryslân en gegevens over de samenstelling van de historische populatie ontbreken, mogen we er wel van uitgaan dat de ganzen die vroeger voorkwamen in de graslanden van beeklopen, rivierdalen en oeverlanden tot de geelbek-taigavorm *A. f. fabalis* behoorden. Deze Taigarietgans was namelijk gedurende de eerste helft van de 20^e eeuw veruit het talrijkste rietganstype in West-Europa. Hierin is echter omstreeks het midden van de jaren '50 een kentering gekomen, waarna er in Nederland nog slechts een vaste winterpopulatie van 1.500-2.000 vogels resteerde. Hiervan kwamen er enkele honderden op Fries grondgebied voor. Het ligt voor de hand dat de kleine clubjes van deze ganzen die wij vanaf het midden van de jaren '70 op verschillende plaatsen in de Linde- en Tjongervallei, in het dal van het Koningsdiep, bij de Alde Feanen en bij De Leijen aantreffen in feite restpopulaties waren van eertijds veel grotere groepen, die hun overwinteringsplaatsen sterk noord-oostwaarts verlegd hadden. Wat daarvan de reden geweest is valt waarschijnlijk niet meer te achterhalen, maar het kan in relatie gestaan hebben met de dramatische achteruitgang van de Taigarietgans als broedvogel in Fenno-Scandiavië, waarbij in eerste instantie vooral de meest westelijke populatiegroep in Noorwegen en Zweden zeer sterk in omvang afgenomen schijnt te zijn, terwijl er tot op de huidige dag een onverklaarbaar hiaat voorkomt in het broedareaal van Europees Rusland, grofweg tussen Karelië en de Oeral.

Uit de waarnemingen die Tanis deed op Ter-schelling blijkt, dat de Taigarietgans *fabalis* in de periode 1953-62 een regelmatige en soms zelfs vrij talrijke doortrekker was, die ook pleisterend op de Boschplaat en op de kwelders kon worden aangetroffen. Tanis spreekt van een sterke vermindering van deze vogels na 1955. Er hoeft nauwelijks aan getwijfeld te worden dat ook de Toendragans *rossicus* vanouds als doortrekker in Fryslân voorkwam, maar de aanwezigheid van overwinterende groepen werd pas voor het eerst in de jaren '70 vastgesteld. Daarbij is het merkwaardig dat er enkele malen grote groepen werden

Toendarietganzen hebben een gedrongen lichaamsmodel, een relatief korte en dikke hals en een naar verhouding korte snavel die doorgaans meer zwart dan oranjegeel gekleurd is. De ondersnavel is dikker dan bij de Taigarietganzen en kan soms zeer diep ('bulldogachtig') uitgebogen zijn. De foto toont een tweedejaars (= onvolwassen) vogel uit een relatief oostelijke populatiegroep. Het kleed van deze ganzen is doorgaans veel lichter getint dan dat van toendraganzen uit westelijker broedgebieden. foto Leo van den Bergh

aangetroffen in de graslandpolders in het zuidoosten van de provincie, temeer omdat *rossicus* juist te boek staat als een vogel die bij voorkeur op akkers foerageert.

Vanaf de slaapplek op de Steile Bank trekken vrijwel alle Toendarietganzen steevast naar de bouwlandpercelen van de Noord-oostpolder en komen slechts bij uitzondering in de grazige pleisterplaatsen van Lemsterland en Gaasterland. Dat is opmerkelijk, omdat er op de Steile Bank ook regelmatig duizenden Kleine rietganzen overnachten, die echter vrijwel steeds uitsluitend naar voedselterreinen in de Friese Zuidwesthoek vertrekken. Alleen bij aanhoudende vorst en sneeuwbedekking worden er van deze soort grotere aantallen in de Noord-oostpolder gezien. Er komen hier dus twee verwante soorten toendraganzen naast elkaar voor (de soort *brachyrhynchus* naast de ondersoort *rossicus* van de Toendarietgans *serrirostris*) zonder zich structureel in elkaars voedselhabitat te begeven. Daarbij is het vermeldenswaard dat de Kleine rietganzen in Denemarken en het Verenigd-Koninkrijk tegenwoordig veelvuldig op bieten-, aardappel- en graanstoppelakkers foerageren. Dit is een voedselterrein dat in de Noord-oostpolder in ruime mate voorhanden is, maar daar voornamelijk door de Toendarietgans *rossicus* benut wordt.

Ook rondom het Fochteloërveen doet zich een merkwaardige situatie voor. Aanvankelijk zochten de Toendarietganzen, die in de jaren '80 en '90 nog tot de typische *rossicus*-vorm behoorden, hun voedsel daar namelijk hoofdzakelijk op de akkers bij Boven-smilde en Norgervaart en werden zij vooral in de nawinter op graslanden gezien. Met de komst van oostelijke ganzen in deze pleisterplaats is hierin een opmerkelijke verandering

gekomen. Tegenwoordig overwinteren er rondom het Fochteloërveen vooral wat zwaarder gebouwde *rossicus*-ganzen, die afkomstig zijn uit broedgebieden die vermoedelijk vrij ver oostelijk liggen, mogelijk op het westelijke gedeelte van het Taimyr-schiereiland. Daarnaast zijn er dikwijls honderden of zelfs duizenden Toendarietganzen van de oostelijke vorm *serrirostris* aanwezig. Al deze ganzen tonen een voorkeur om op graslanden voedsel te zoeken en komen veel minder op de akkers dan vroeger het geval was. Frappant is het regelmatig voorkomen van groepen *serrirostris*-vogels op zeer extensief gebruikte, slecht onttwaterde en pitrusrijke graslanden, ook wanneer er in de directe omgeving volop moderne graslanden voorhanden zijn. Herman Feenstra stelde vast dat grote groepen oostelijke Toendarietganzen een dergelijk perceel aan de rand van het veen gedurende langere tijd achtereen dagelijks bezochten. Ook in andere pleisterplaatsen in West- en Midden-Europa is vastgesteld dat de oostelijke Taiga- en Toendarietganzen vaak het gehele winterhaljaar door zowel in dergelijke 'ouderwetse' graslanden als op graanstoppelakkers foerageren. Hiermee vertonen zij een andere habitatkeuze dan de ganzen die tot voor kort onze vaste winterpopulatie vormden.

Hoewel Fryslân onder ganzenliefhebbers vooral een grote naam heeft verworven vanwege het voorkomen van omvangrijke concentraties Kolganzen, Brandganzen en Kleine rietganzen, heeft er voor wat betreft de rietganzen de laatste decennia duidelijk een spectaculaire 'inhaalslag' plaatsgevonden. Thans kunnen er binnen de grenzen van de provincie en in de directe nabijheid daarvan jaarlijks meerdere duizenden Taigarietganzen voorkomen, terwijl het aantal Toendarietganzen re-

gelmatig tussen de 20.000 en 30.000 vogels ligt. Daarbij kunnen er naast de 'gewone' westelijke vormen ook verschillende oostelijke ondersoorten worden waargenomen. Misschien wel het meest spectaculair hiervan waren de waarnemingen van in totaal 15 Sushkins ganzen op 3 januari 2004 in de omgeving van het Fochteloërveen, temeer omdat het niet de eerste keer was dat er van deze Taigarietgans met roze snavel- en pootkleur meerdere

exemplaren tegelijk in deze regio werden gesignaleerd. Op 27 februari 1930 werden er namelijk bij Lemmer niet minder dan 5 Sushkins ganzen geschoten uit een vlucht van 7 vogels, waarbij echter van de overige twee niet zeker is dat het ook deze vorm betrof (Van den Brink 1930). Aangezien er in de winter 2003/04 vanaf eind december tot begin februari steeds een groep van 35-38 Sushkins ganzen gezien is in het noordoosten van de

Wieringermeerpolder, lijkt het zaak om de komende winters in Fryslân alert te zijn op de mogelijke aanwezigheid van deze ganzen. Voor herkenning van de oostelijke vormen van Taiga- en Toendrarietgans wordt verwezen naar de serie 'Geografische variatie bij ganzen', die vanaf 2002 in Het Vogeljaar verschijnt.

Dankwoord

Omdat het voorkomen van rietgans afwijkt van dat van de meeste andere ganzensoorten en deze vogels zich vaak sterk verspreiden over kleinschalige landschappen (Taigarietgans) of uitgestrekte akkerbouwgebieden (Toendrarietgans), zijn er maar weinig vogelaars die uitgebreide aandacht aan deze vogels besteden. Voor het grondgebied van Fryslân en direct aangrenzende streken van andere provincies leverden door de jaren heen vooral Arend Jan van Dijk, Herman Feenstra, Emo Klunder, Egbert van der Linden, Janco Mulder, J. Oosterloo, Jules Philippona, Miek Slikkerveer-Bakker en Bouke Weijer belangrijke informatie, waarvoor ik hen zeer erkentelijk ben.

Geraadpleegde literatuur

- ALBARDA MR. H. 1897. *Aves Neerlandica*. Naamlijst van de Nederlandsche vogels. Leeuwarden.
- BERGH L.M.J. VAN DEN 1985^A. Ganzenpleisterplaatsen in Nederland. RIN-rapport 85/16. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum.
- BERGH L.M.J. VAN DEN 1985^B. Het voorkomen van de Taigarietgans *Anser fabalis fabalis* in Nederland. *Limosa* 58 (1): 17-32.
- BERGH L.M.J. VAN DEN 1999. Tundra Bean Goose *Anser fabalis rossicus* in: J. Madsen, C. Cracknell & A.D. Fox (eds): *Goose Populations of the Western Palearctic*. Wetlands International Publication nr. 48. Wageningen / Rônde.
- BERGH L.M.J. VAN DEN 2003^A. Geografische variatie bij ganzen deel 3. De West-Siberische Taigagans of Johansens Gans *Anser fabalis johanseni*. Het Vogeljaar 51 (2): 58-64.
- BERGH L.M.J. VAN DEN 2003^B. Geografische variatie bij ganzen deel 4. De Oost-Siberische Taigagans of Middendorffs Gans *Anser fabalis middendorffii*. Het Vogeljaar 51 (6): 243-249.
- BERGH L.M.J. VAN DEN 2004^A. Geografische variatie bij ganzen deel 5. De Oost-Siberische Toendrarietgans *Anser serrirostris serrirostris*. Het Vogeljaar 52 (2): 14-22.
- BERGH L.M.J. VAN DEN 2004^B. Geografische variatie bij ganzen deel 6. De Sushkins Gans *Anser fabalis neglectus* en de Buturlin Gans *Anser (fabalis) carneirostris*. Het Vogeljaar in druk.
- BRINK F.H. VAN DEN 1930. The occurrence of Sushkin's Bean Goose (*Anser neglectus Sushkin*) in The Netherlands. *The Ibis* okt. 1930: 555-559.
- DIJK A.J. VAN & B.L.J. VAN OS 1982. *Vogels van Drenthe*. Van Gorcum, Assen.
- FEENSTRA H. & L.M.J. VAN DEN BERGH 2001. Toenemend aantal Toendrarietgans in het Fochteloërveen. *Drentse Vogels* 14: 1-9.
- FEENSTRA H. & L.M.J. VAN DEN BERGH 2003. Veranderingen in aankomst, vertrek en verblijfsduur van rietgans in het Fochteloërveen. *Twirre* 14 (3): 86-89.
- HUYSKENS P.R.G. 1986. Het Europese Rietgansprobleem *Anser fabalis*. *Orion* 52: 105-256.
- KOFFIJBERG K., B. VOSLAMBER & E. VAN WINDEN 1997. Ganzen en zwanen in Nederland. Overzicht van pleisterplaatsen in de periode 1985-94. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- KOOPMAN K. 1978. Het voorkomen van ganzen in de Tjongervallei. *Watervogels* 3 (3): 138-144.
- LEBRET T., TH. MULDER, J. PHILIPPONA & A. TIMMERMAN 1976. *Wilde ganzen in Nederland*. Thieme, Zutphen.
- MOOSER R. 1973. De vogels van Schiermonnikoog. KNNV-Wetenschappelijke Mededeling nr. 95. Hoogwoud.
- NILSSON L., L.M.J. VAN DEN BERGH & J. MADSEN 1999. Taiga Bean Goose in: J. Madsen, C. Cracknell & A.D. Fox (eds): *Goose Populations of the Western Palearctic*. Wetlands International Publication nr. 48. Wageningen / Rônde.
- PHILIPPONA J. 1962. Ganzenpleisterplaatsen in Nederland: De omgeving van Beetsterzwaag en Gorredijk. *Limosa* 35 (1-2): 17-28.
- PHILIPPONA J. 1966. Ganzenpleisterplaatsen in Nederland: de omgeving van de Groote Brekken in het zuiden van Friesland. *Limosa* 39 (1-3): 1-32.
- PHILIPPONA J. & H.T. VAN DER MEULEN 1969. De ganzen in het Midden en Zuiden van Friesland. *Limosa* 42 (3-4): 139-155.
- PLOEG D.T.E. VAN DER, W. DE JONG, M.J. SWART, J.A. DE VRIES, J.P.H. WESTHOF, A.G. WITTEVEEN & B. VAN DER VEEN 1976. *Vogels in Friesland, deel 1*. De Tille, Leeuwarden.
- SNOUCKAERT VAN SCHAUURG, MR. DR. R.C.E.G.J. BARON 1908. *Avifauna Neerlandica*. Leeuwarden.
- SPAANS A.L. & C. SWENNEN 1968. De vogels van Vleeland. KNNV-Wetenschappelijke Mededeling nr. 75. Hoogwoud.
- TANIS J.J.C. 1963. De vogels van Terschelling. *Fryske Akademy*, Leeuwarden.
- VERSLUYS M., H. ENGELMOER, D. BLOK & R. VAN DER WAL 1997. *Vogels van Ameland*. Friese Pers Boekerij, Leeuwarden.

Leo M.J. van den Bergh
 Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte
 Postbus 47, 6700 AA Wageningen
 (e-mail: leo.bergh@wur.nl)